

№2 (13)
Апрель-Июнь
**20
21**

ISSN 2181-0567

ISSN 2181-1830

ИQTISODIYOT: ТАНЛИЛАР ВА PROGNOZLAR

**ЭКОНОМИКА:
АНАЛИЗЫ И ПРОГНОЗЫ**

**ECONOMY:
ANALYSIS AND FORECASTS**

«Бугунги мураккаб шароитда юртимизда бошланган кенг қамровли ислохотлар, янги Ўзбекистонни барпо этиш сари ташлаётган дадил қадамларимизнинг бардавом бўлишини таъминлаш энг асосий вазирамиз бўлиши шарт».

Ш.МИРЗИЁЕВ

Журнал Ўзбекистон Республикаси Иқтисодий тараққиёт ва камбағалликни қисқартириш вазирлиги билан ҳамкорликда нашр этилмоқда

ISSN 2181-0567

9 772 181 056008

“
«ЖАМИЯТ ҲАЁТИНИНГ ТАНАСИ ИҚТИСОДИЁТ БЎЛСА,
УНИНГ ЖОНИ ВА РУҲИ МАЪНАВИЯТДИР»

“
«ВАЗИРЛАР, РАҲБАРЛАР ФАҚАТ КАБИНЕТДА ЭМАС,
ҲУДУДЛАРДА, УЗОҚ ҚИШЛОҚЛАРДА ҲАМ ИШЛАШИ ЗАРУР»

“
«ФЕРМЕРНИНГ ДАРОМАДИ КЎПАЙСА, ИЛМГА
ЭЪТИБОР ҚИЛАДИ»

IQTISODIYOT: TAHLILLAR VA PROGNOZLAR

**ЭКОНОМИКА:
АНАЛИЗЫ И ПРОГНОЗЫ**

**ECONOMY:
ANALYSIS AND FORECASTS**

№ 2 (13)

Апрель-июнь, 2021 йил

ТАХРИР ҲАЙЪАТИ:

Ж.Қўчқоров – Иқтисодий тараққиёт ва камбағалликни қисқартириш вазири, таҳрир ҳайъати раиси

И.Норқулов – Иқтисодий тараққиёт ва камбағалликни қисқартириш вазирининг биринчи ўринбосари, таҳрир ҳайъати раиси ўринбосари

У. Абидхаджаев, и.ф.д., – Прогнозлаштириш ва макроиқтисодий тадқиқотлар институти директори

З. Халдаров, PhD – Прогнозлаштириш ва макроиқтисодий тадқиқотлар институти директори ўринбосари

Т.Ахмедов, и.ф.д., проф. – Прогнозлаштириш ва макроиқтисодий тадқиқотлар институти директори ўринбосари – Илмий марказ директори

О.Олимжонов, и.ф.д., проф. – Прогнозлаштириш ва макроиқтисодий тадқиқотлар институти бўлим бошлиғи

Д.Курбанова, и.ф.н., доц. – Прогнозлаштириш ва макроиқтисодий тадқиқотлар институти илмий котиби

С.Чепель, и.ф.д. – Прогнозлаштириш ва макроиқтисодий тадқиқотлар институти бош илмий ходими

Р.Хасанов, и.ф.д., проф. – Прогнозлаштириш ва макроиқтисодий тадқиқотлар институти лойиҳа раҳбари

Д.Каримова, и.ф.д., проф. – Прогнозлаштириш ва макроиқтисодий тадқиқотлар институти лойиҳа раҳбари

Н.Расулов, и.ф.н., доц. – Прогнозлаштириш ва макроиқтисодий тадқиқотлар институти бош илмий ходими

Н.Ибрагимова, PhD., доц. – Прогнозлаштириш ва макроиқтисодий тадқиқотлар институти лойиҳа раҳбари

Ё.Файзуллаев, и.ф.н. – Иқтисодий тараққиёт ва камбағалликни қисқартириш вазирлиги бўлим бошлиғи

ТАХРИРИЯТ:

Бош муҳаррир – **О. Олимжонов**

Масъул муҳаррир – **А. Юлдашев**

Техник муҳаррир – **И. Одашев**

Компьютер графикаси дизайнери – **И. Саидов**

Нашр учун масъул – **Н. Примов**

Журнал Олий аттестация комиссияси докторлик диссертацияларининг асосий илмий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар ва Россия Федерациясининг Илмий иқтибос индекси (РИНЦ) рўйхатига киритилган.

Журнал Ўзбекистон Республикаси Президенти Администрацияси ҳузуридаги Ахборот ва оммавий коммуникациялар агентлигида 2021 йил 22 апрельда 1043-сонли гувоҳнома бўйича рўйхатга олинган.

Босма ISSN 2181-0567; Электрон ISSN 2181-1830.

Формат 84/60, 1/8, 17 б.т.

Чоп этишга 30.06.2021 йилда рухсат этилди.

Журналнинг «Matbuot tarqatuvchi» АК обуна каталогидagi индекси – 1360.

Журнал уч ойда бир марта чоп этилади. Баҳоси келишилган нархда.

«Iqtisodiyot: tahlillar va prognozlar» журналидан қўчириб босиш фақат таҳририятнинг ёзма розилиги билан амалга оширилади. Таҳририят фикри муаллифлар фикрига мос келмаслиги мумкин. Мақоладаги далилларнинг ҳаққонийлигига муаллифлар шахсан масъул ҳисобланади.

Тақдим қилинган мақолалар тақриз қилинмайди ва муаллифга қайтарилмайди.

Таҳририят манзили:

100000, Тошкент ш., Навоий кўчаси, 30. Тел.: (+998 71) 244-01-77. E-mail: info@ifmr.uz

Тарқатиш бўлими телефони: (+998 71) 244-01-77

Мундарижа / Содержание / Contents

Мухаррир минбари /
Трибуна редактора /
Tribune of the editor

Мақолалар савиясини ошириш ҳақида айрим мулоҳазалар.....4

Макроиктисодиёт ва прогнозлаштириш / Макроэкономика и прогнозирование / Macroeconomics and forecasting

Abdujabbor ABDULLAYEV, Lola KADIROVA. Oliy ta'lim muassasalari bitiruvchilari ishga joylashtirishini prognozlashda va boshqarishda innovatsion yondashuv.....6
Мэлс РАШИДОВ. Минтакаларда эркин иқтисодий зоналар фаолиятини такомиллаштиришнинг долзарблиги.....13
Bekhzod MADJIDOV, Nurbek OMONOV. Twin Deficit Hypothesis: An Empirical Study in Uzbekistan.....22

Саноат, аграр ва ҳудудий иқтисодиёт / Промышленность, сельское хозяйство и региональная экономика / Industry, agriculture and regional economy

Рустам ХАСАНОВ. Ўзбекистонда томорқа хўжалиги имкониятларидан кенг фойдаланишнинг ўрни ва аҳамияти.....28
Алишер СИДДИКОВ. Миллий ҳисоблар тизимининг “ялпи жамғарма – ялпи жамғариш” макронисбатларига таҳлили.....33
Қамолiddин СИРОЖИДДИНОВ. Мева-сабзавот экспортини ривожлантириш масалалари....41
Элнора-хан ЯКУБОВА. Концептуальные основы диверсификации промышленности региона (например Ташкентской области).....47
Шерзодбек ОТАБОЕВ. Ҳудудий ривожланиш: фойдаланилган дастаклар, натижалар, таҳлиллар ва устувор йўналишлар.....55

Хизмат кўрсатиш, логистика ва инфратузилма / Сервис, логистика и инфраструктура / Service, logistics and infrastructure

Vinoy Joy KATTADIYIL, Bakhtiyor ISLAMOV. Insolvency and Bankruptcy Code, a Need of the Hour.....60
Нилуфар ШАРИПОВА. Ўзбекистонда молиявий хизматларнинг оммабоплиги ва сифатини ошириш.....69
Ботир АБДУЛЛАЕВ. Выявление и оценка спроса на отрасли сферы услуг (на примере махаллей города Ташкента).....74
Ақмал КАМАЛОВ. Транспорт тизимларининг иқтисодиётини индикатив бошқаришнинг комбинациялашган услублари.....81

УЎК: 658.8338.43

Камолиддин СИРОЖИДДИНОВ,
иқтисодиёт фанлари номзоди,
Наманган давлат университети доценти,
E-mail: ksi_1978@mail.ru

Мева-сабзавот экспортини ривожлантириш масалалари

Иқтисодий ўсишни таъминловчи омиллар ва тармоқлар ҳақида сўз борганда, энг аввало иқтисодий тафаккур шаклланишидаги илк мактаблардан саналувчи физиократларнинг фикрларини ёдга олиш ўта муҳимдир. Физиократларнинг фикрича, мамлакат иқтисодиётидаги барча бойлик энг аввало қишлоқ хўжалигида яратилади.

Албатта, бу фикрлар ҳали ҳам ўз аҳамиятини йўқотган эмас.

Саноат ишлаб чиқаришнинг бирламчи моддий асоси ҳисобланувчи аграр тармоқ, кўп жиҳатдан иқтисодий ўсишни таъминлаш билан бирга, техник-технологик юксалиш заруриятини юзага келтиришда муҳим ўрин тутди.

Мамлакатимизнинг ўзига хос табиати, табиий иқлим шароитлари, етарли даражадаги ишчи кучи ресурсларидан ва географик жойлашувидан келиб чиққан ҳолда, аграр тармоқнинг юқори сифатли мева ва сабзавотлар етиштиришдаги улкан имкониятлари ўта юқори баҳоланмоқда. Лекин, мавжуд имкониятлар, салоҳиятдан тўлақонли фойдаланиш масаласи ҳали ҳамон иқтисодчи олимларнинг қизгин мунозараларига сабаб бўлаётган масалалардан бириликча қолмоқда.

Айни пайтда, мева ва сабзавот маҳсулотлари етиштириш ҳажмини ошириш, соҳа самарадорлигини таъминлаш ва экспорт кўламини янада кенгайтириш миллий иқтисодиёт тараққиётини таъминлашнинг энг муҳим йўналишларидан бири ҳисобланади. Иқтисодиётда замонавий бозор механизмларини жорий этиш ва маҳсулотларни экспорт қилиш тартибини соддалаштириш бўйича кенг кўламли ишлар амалга оширилаётганлигига қарамадан, мева-сабзавот маҳсулотларининг экспорти

ҳажмини кўпайтириш ва унинг турларини кенгайтиришга тўсқинлик қилувчи омиллар мавжуд.

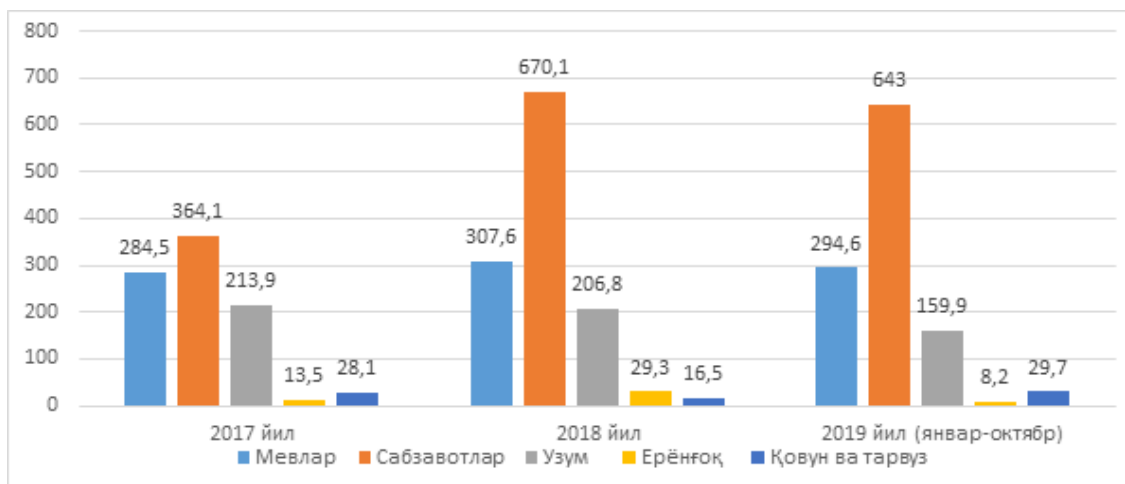
Хусусан, бугунги кунда экспортга йўналтирилаётган мева-сабзавот маҳсулотларининг 90 фоизидан ортиғи кичик кўламли ишлаб чиқарувчилар томонидан ёрдамчи хўжаликларда, шу жумладан томорқа участкаларида етиштирилмоқда. Ишлаб чиқарувчиларнинг салмоқли қисми хорижий бозорларни ўрганиш, шартномалар тузиш ва маркетинг тадқиқотларини ўтказиш тажрибасига эга эмасликлари сабабли ўз маҳсулотларини мустақил равишда экспорт қилиш имкониятига эга эмас.

Сўнгги ўтган уч йил ичида мамлакатда аграр тармоқни фаол тарзда ислоҳ қилиш жараёнига алоҳида эътибор қаратилди. Қишлоқ хўжалигида бошқарув тизими ва механизмини такомиллаштириш, давлат томонидан молиявий қўллаб-қувватлашнинг самарали механизмларини жорий этиш, кооперацион муносабатларни қайта йўлга қўйиш, замонавий ресурс тежамкор технологияларини изчил тарзда жорий қилиш, қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари экспорти ҳажмини ошириш мақсадида бир қатор фармон ва қарорлар қабул қилинди.

Айни пайтда, мамлакатимизда қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини ишлаб чиқариш ҳажмини бир неча бор ошириш учун бир қатор тадбирлар олиб борилмоқда, лекин ишлаб чиқариш ҳажмининг ортиши тўғридан-тўғри равишда экспорт ҳажмининг кўпайишига олиб келмайди. Бунинг асосий сабаби, қишлоқ хўжалик маҳсулотлари, айниқса мева-сабзавот экспортида энг аввало, потенциал истеъмолчига қандай турдаги маҳсулот зарурлиги ва унинг эҳтиёжи хусусиятларини тушуниб олишдадир.

Шунингдек, ҳақиқий истеъмолчилар гуруҳи кимлар ва улар қайси мамлакатларда яшайди каби саволлар тадқиқ этилиши лозим. Бу жараёнда агромаркетинг имкониятларидан тўлақонли фойдаланиш заруриятини юзага келтиради. Агромаркетинг ёрдамида

мева-сабзавотлар экспортини ташкил этиш асосида, мева-сабзавот етиштиришнинг илк босқичидан токи истеъмолчига етиб бориши давомидаги истеъмолчиларнинг эҳтиёжи ва талаби қай тарзда ўзгаришини олдиндан кўра билиш мумкин бўлади.

1-расм. Мева-сабзавотлар экспортининг динамикаси (минг тонна)

Мева-сабзавотлар экспортдаги муаммолардан яна бири, етиштирилаётган маҳсулотнинг ривожланган мамлакатлардаги мавжуд стандартларга номувофиқлиги ҳисобланади. Мева-сабзавотлар бозорининг жадал ривожланиши натижасида АҚШ, Европа Иттифоқида ва бошқа кўплаб ривожланган мамлакатларда, айти пайтда “премиум” тоифасига кирмайдиган маҳсулотларга талаб деярли мавжуд эмас. Бундан ташқари, ҳар бир мамлакатда меваларнинг турли хусусиятларига нисбатан ўзига хос уларнинг ранги, калибри, органолептик хусусиятлари ва кимёвий ўғитларнинг минимал миқдори, таркиби ва бошқалар бўйича алоҳида талаблар мавжуд.

Энг аввало мева-сабзавотлар экспортини амалга оширишда ҳар бир хўжалик юритувчи субъект, тадбиркор ишни маркетинг стратегиясидан, стратегик бошқарув қарорларидан, бозорни тўғри тушунишдан бошлаши керак. Акс ҳолда, унинг маҳсулотларига талаб етарли даражада ёки умуман бўлмаслиги мумкин. Афсуски бундай вазиятлар Ўзбекистонда жуда кўп учрайди. Етарли даражадаги сифатли мева-сабзавот маҳсулотини етиштириш – бозорни эгаллаш учун амалга ошириладиган тадбирларнинг энг дастлабки босқичидир.

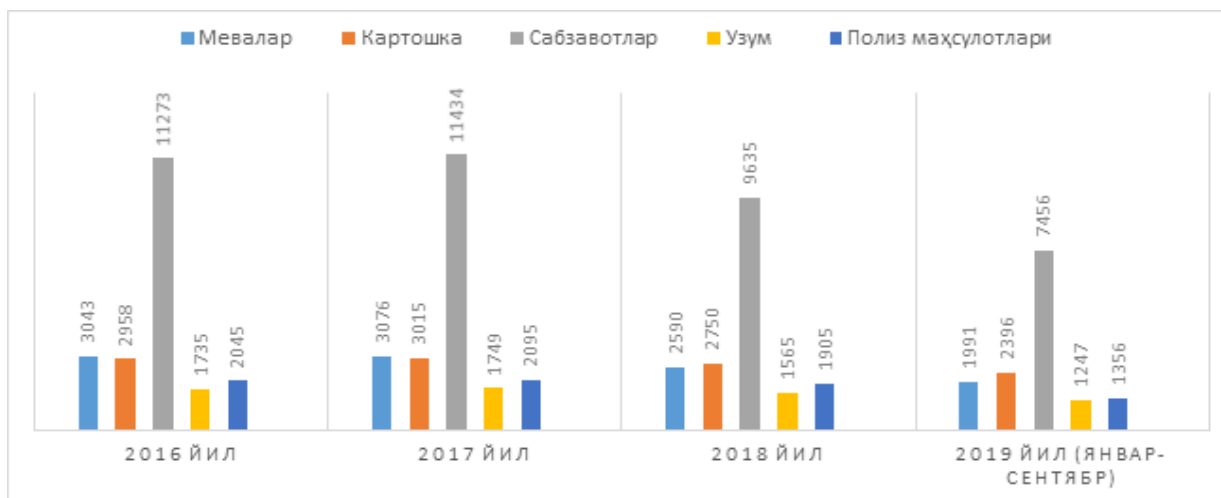
Мева-сабзавот маҳсулотларини етиштиришда уларни истеъмолчиларга сифатли (унинг табиий хусусиятларини йўқотмаган ёки максимал дара-

жада сақлаган) ҳолда етказиб бериш, маълум вақт сақланиши ва қадоқлаш каби омилларни ҳисобга олиш жуда муҳим ҳисобланади. Аксарият ҳолларда ҳосил йиғим-теримидан кейинги жараёндаги харажатлар маҳсулотни етиштиришга кетган маблағдан кўп бўлиб, кўпинча бундай харажатлар етарлича эътиборга олинмайди.

Лекин олиб борилаётган чора-тадбирларга қарамай, мавжуд салоҳиятдан фойдаланиш талаб даражасида эмас. Чунончи, жаҳон аграр бозорида мева-сабзавот маҳсулотлари савдоси тахминан 205 миллиард АҚШ долларини ташкил этади. Мамлакатимиз қишлоқ хўжалигининг мазкур бозордаги улуши эса атиги бир фоизга ҳам етмайди. Етиштирилган маҳсулотларнинг мамлакат экспорти таркибидаги улуши эса ҳам атиги 7 фоизни ташкил қилмоқда (1-расм).

Аграр тармоқда энг асосий муаммолардан бири етиштириладиган ҳосил миқдорини олдиндан аниқ башоратлашнинг мураккаблигида ифодаланади. Об-ҳавонинг ноқулай келиши маҳсулотга нисбатан ички талабнинг ортиши ва унинг экспортга йўналтириладиган қисмининг камайишига ва шакллан-

тирилаётган ташқи сотиш каналлари билан ўрнатилаётган муносабатларга салбий таъсир этиши мумкин. Таҳлил этилаётган 2016-2019 йиллар давомида мамлакатимизда ишлаб чиқарилган мева-сабзавот маҳсулотларнинг миқдорларида барқарор ўсиш суръатлари кузатилмайди (2-расм).

2-расм. Мева-сабзавотлар етиштириш ҳажми (минг тонна)

Бу ҳолат айниқса сабзавот маҳсулотлари ишлаб чиқаришда яққол намоён бўлади. Албатта ишлаб чиқариш ҳажмини оширишда мева-сабзавотларнинг янги навларини етиштиришни йўлга қўйиш мақсадга мувофиқ. Бу жараёнга мавжуд иқлим шароитидан келиб чиққан ҳолда ёндашиш лозим. Мамлакатимизда ноёб хусусиятларга эга маҳсулотлар етиштириш имкониятлари мавжуд ¹.

Мутахассислар фикрига кўра, бизда мавжуд бўлган олма навларининг бир қатор турларининг экспортида юқори даражадаги рақобат мавжудлиги сабаб, маълум қийинчиликлар мавжуд. Шундай бўлсада, олма навларининг эртапишар турлари жаҳон бозорида ўз ўрнини топиш учун етарли имкониятларга эга.

Яна бир жиҳат, Ўзбекистон географик жиҳатдан барча ташқи бозорлардан (мева ва сабзавотлар экспорти учун) узоқ масофада жойлашган. Бу эса маҳсулотни истеъмолчиларга етказиб бериш харажатлари, яъни логистика харажатлари доим юқори бўлишига олиб келади. Шу боис, стратегик нуқтаи назаридан доимий тарзда арзон нархдаги маҳсулотлар экспорти мақсадга мувофиқ эмас.

Бундан ташқари, мамлакатнинг мутлақ устунлик жиҳатлари, масалан, ишчи кучининг етарлилиги ва арзонлигидан ҳам фойдаланиш лозим. Ҳосил йиғим-терим жараёнида қўл меҳнатидан фойдаланиш меҳнатталаб ва харажатли бўлишига қарамай бундай тадбирлар жаҳон бозорида юқори баҳоланади. Бу эса Ўзбекистоннинг ушбу турдаги маҳсулотларни экспорт қилиш имкониятини оширади. Шу билан бирга бу жараёнда маҳсулотнинг сифати, хавфсизлиги ва унинг сақланишини таъминлаш, унинг рекламасини ташкил этишни ҳам унутмаслик лозим. Бу эса зарур инфратузилма ва билимларнинг мавжудлиги билан ҳам боғлиқ.

Аксарият ҳолларда мамлакатимизда мева-сабзавотлар экспортида йўл қўйиладиган анъанавий хатолардан бири, бизнес-режани тузишда асосий эътибор маҳсулотни ишлаб чиқаришга (етиштиришга) кетадиган харажатларга қаратилади. Аммо маҳсулотни сақлаш ва уни истеъмол учун етказиш учун сарфланган харажатлар ҳам салмоқли улушга эга. Шунингдек, бизнес-режада маркетинг харажатлари эътиборга олинмайди. Маҳсулотларнинг ўз-ўзидан сотилишига умид боғланади. Албатта маркетинг тадқиқотлари муайян харажатлар талаб этади. Масалан, реклама, кўргазмаларда қатнашиш, бизнес-шериклар излаш, музокаралар ва ҳ.к. Лекин

1 <https://east-fruit.com/novosti/mnenie-uzbekistan-mog-by-pozitionirovat-sebya-kak-glavnyy-postavshchik-orekhov-i-sukhofruk-tov-v-azii/>

пировард натижада сарфланган харажатлар ўзини оқлайди. Бу борада давлат органларининг кўмаги эса соҳа ривожининг энг муҳим омили ҳисобланади.

Қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини сақлаш масаласига ҳам алоҳида эътибор қаратиш лозим. Жаҳон тажрибасига кўра қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини сақлаш махсус омборхоналари ишлаб чиқарувчилар ёки уларнинг кооперативларига тегишли.

Бу турдаги бизнес ишлаб чиқарувчиларнинг тўлиқ назорати остида қолади. Агарда бу турдаги махсус омборлар сони етарли бўлса, маҳсулотни сақлаш орқали кўзда тутилмаган қўшимча даромад олиш имконияти деярли мавжуд эмас. Бундай шароитда маҳсулот нархлари бутун мавсум давомида барқарор бўлиб қолади ва шубҳасиз озиқ-овқат хавфсизлигига хизмат қилади.

1-жадвал.

Мева-сабзавотлар бозори асосий ташқи бозорлари (экспорт географияси)

Мамлакатлар	2017 йил		2018 йил		2019 йил (январ-октябрь)	
	Экспорт ҳажми, минг тонна	Экспорт ҳажмидаги улуши, фоизда	Экспорт ҳажми, минг тонна	Экспорт ҳажмидаги улуши, фоизда	Экспорт ҳажми, минг тонна	Экспорт ҳажмидаги улуши, фоизда
Қозоғистон	472	52,2	584,7	47,5	473,1	40,8
Россия	165,2	18,3	283,2	19,4	214,9	18,5
Қирғизистон	52,9	5,9	88,2	7,2	109,4	9,4
Афғонистон	52,7	5,8	73,4	6,0	32,8	2,8
Туркия	27,7	3,1	23,0	1,9	58,5	5,0
Хитой	21,9	2,4	66,9	5,4	36,4	3,1
Покистон	6,2	0,7	29,8	2,4	34,2	3,0
Украина	7,3	0,8	14,8	1,2	52,7	4,5

Манба: www.stat.uz/ru/press-tsentr/novosti-komiteta/5277-vneshnetorgoviyj-oborot-respubliki-uzbekistan-2.

Жадвал маълумотларидан кўриниб турибдики, мева сабзавот экспортининг асосий қисми Қозоғистон ва Россия мамлакатларига тўғри келмоқда. Сўнгги уч йил давомида ушбу икки мамлакат ҳиссасига мамлакатимиз мева-сабзавот экспортининг ярмидан кўп қисми тўғри келмоқда. Анъанавий тарзда мамлакатимизда мева-сабзавот экспортининг асосий истеъмолчилари ҳисобланувчи ушбу мамлакатларда маҳаллий ишлаб чиқарувчиларимиз бошқа рақобатчиларга нисбатан муайян устунликларга эга.

Айни пайтда, республикаимизда етиштирилган мева-сабзавот маҳсулотларига асосан Қозоғистон, Россия ва бошқа МДХ мамлакатларида талаб юқори. Лекин шуни унутмаслик лозимки, бу мамлакатлар мева-сабзавот бозорларида рақобат жиддийлашиб бормоқда. Мутахассисларнинг фикрича уларнинг асосий истеъмолчилари катта ёшдаги аҳоли ҳисобланади. Бунинг асосий сабаби сотилаётган маҳсулотларнинг қадоқланишидаги эътиборсизликдир.

Мамлакатимиз қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари ишлаб чиқарувчилари миллий ва жаҳон миқёсидаги кучли рақобат шароитида фаолият юритмоқдалар. Сўнгги йилларда аҳоли турмуш даражасининг изчил тарзда ортиб бораётганлиги эса, аграр бозорларда, хусусан мева-сабзавотлар бозорида маҳаллий ва миллий ишлаб чиқарувчилар ўртасидаги рақобатни янада жиддийлаштирмоқда.

Эркин бозор муносабатларига асосланган очик иқтисодиёт талаб ва таклиф мутаносиблигини таъминлаш бозор қонунлари асосида рўй беришини кўзда тутати. Бундай вазиятда давлатнинг бевосита аралашуви, ҳар хил маъмурий дастаклар орқали таъсир этиши инкор этилади. Шу билан бирга, қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари бозори ривожланиш даражасидан қатъий назар назар ҳар қандай мамлакатда давлат механизмлари орқали тартибга солинади. Таъкидлаш жоизки, аграр тармоқда маъмурий дастаклардан нотўғри фойдаланиш, соҳада самарадорлик кўрсаткичларининг пасайиши, хуфи-

ёна иқтисодиёт кўламларининг янада кенгайишига олиб келади. Шунингдек, аграр соҳа тармоқлари доирасида рақобатли иқтисодий муҳит шаклланишининг ўзига хос жиҳатлари ва унинг мураккаблиги боис қишлоқ хўжалиги ва саноат маҳсулотлари ўртасидаги диспаратет муаммоси янада ортади.

Қишлоқ хўжалигини кўллаб-қувватлаш, соҳанинг экспорт потенциалини оширишда давлат дастурларининг мувофиқлаштирувчи ролини алоҳида таъкидлаш лозим. Бундай дастурлар устувор равишда қуйидагиларни кўзда тутиши мақсадга мувофиқ:

- қишлоқ хўжалиги маҳсулотларининг ички ва ташқи талабни етарли даражада қондира олувчи барқарор ҳажмларини таъминлаш;

- мева-сабзавотлар экспортини рағбатлантиришда молия-кредит ва солиқ механизмларидан самарали фойдаланиш;

- қишлоқ хўжалиги техника ва технологиялари импортини амалга оширишда субсидиялар, дотациялар ва божхона имтиёзларини жорий этиш;

- қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари экспортини таъминлашнинг ташкилий ва ҳуқуқий асосларини такомиллаштириб бориш.

Бу эса ўз навбатида қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари экспорти ҳажмининг ошишига, мамлакатимиз

олтин-валюта захирасининг кўпайишига ва аҳоли турмуш даражасининг ўсишига хизмат қилади.

Фикримизча, мева-сабзавот маҳсулотлари экспортини янада ривожлантириш учун қуйидаги тадбирларни амалга ошириш лозим:

- мева-сабзавот ишлаб чиқарувчиларга бевосита хизмат кўрсатувчи ишлаб чиқариш ва бозор инфратузилмаси фаолиятини такомиллаштириш;

- мева-сабзавот маҳсулотлари халқаро бозорини доимий ўрганиш ва сотиш жараёнларини такомиллаштириш бўйича маркетинг хизматларини ташкил этиш ва бу хизматлар самарадорлигини ошириш;

- минтақавий мева-сабзавотлар бозорларининг ривожланиш тенденциялари бўйича таҳлиллар ўтказиш, талаб ҳажми ва таклиф ҳажми (алоҳида маҳсулотлар бўйича) ҳамда бозор конъюнктураси коэффициенти каби бозорни ўрганишда фойдаланиладиган бир қатор кўрсаткичлардан фойдаланиш;

- ташқи бозорларни ўрганиш натижалари асосида сегментациялаш, аниқ бозордаги рақобат даражасини баҳолашга асосланган ҳолда товар ассортименти бўйича халқаро маркетинг стратегияларини шакллантириш ва ривожланишни таъминлаш;

- қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари экспортчиларига жаҳон стандартлари талабларига тўлиқ жавоб

берадиган халқаро сертификат ва лицензиялар, шу жумладан, Global GAP, ISO ва бошқа ҳужжатларни олишига қўмаклашиш;

- республиканинг барча ҳудудларида мунтазам равишда қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари экспортидаги муаммоли масалалар муҳокамасига бағишланган учрашувларни ташкиллаштириш;

- агросаноат мажмуасининг мева-сабзавот етиштириш тармоғида маркетингдан фойдаланишнинг ўзига хос жиҳатларини кўзда тутиш;

- қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари савдоси тартибларини янада либераллаштириш;

- мева-сабзавот агрокластерлари фаолиятини рағбатлантириш;

- экспортдаги монополистик тузилмаларга йўл қўймаслик;

- чегарани кесиб ўтишда коррупцион элементларни бартараф этиш;

- қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари экспорти суғурта механизмларини такомиллаштириш;

- қишлоқ хўжалиги маҳсулоти учун олдиндан тўлов талабларини бекор қилиш.

Манба ва адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги "Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича ҳаракатлар стратегияси тўғрисида"ги ПФ-4947-сонли Фармони. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2017 й., 6-сон, 70-модда

2. Указ Президента Республики Узбекистан от 16 января 2018 г. «О мерах по дальнейшему обеспечению продовольственной безопасности страны» № УП-5303. - <https://lex.uz/docs/3506753>.

3. Сирожиддинов И. К., Ботирова Р. А. Возможности развития экспорта фруктов и овощей в регионе. – Актуальные вызовы современной науки. Сборник научных трудов. Выпуск 11 (31). Часть I// Переяслав-Хмельницкий, 2018. С. 82 – 85.

4. Сирожиддинов И. К., Ботирова Р. А. Возможности развития экспорта фруктов и овощей в Наманганской области. - Молодой ученый, № 50, 2018. С. 174 – 176.

5. Ўзбекистон мева-сабзавот экспортини ривожлантиришда менталитет ҳалақит бермоқда. [www.uzanalytics.com](http://uzanalytics.com)

6. Sirojiddinov K. Developing the food orientation of agricultural production and the need to develop agromarketing //Theoretical & Applied Science. 2019. No 11 (79). P. 268-272.

7. Сирожиддинов К.И. Возможности повышения экспортной направленности садоводства и виноградарства в Наманганской области Узбекистана//Молодой ученый. 2018. № 16 (202). С. 87-89

Мева-сабзавот экспортини ривожлантириш масалалари

Камолиддин Сирожиддинов,

иқтисодийёт фанлари номзоди,

Наманган давлат университети доценти

Аннотация: қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқарувчиларининг экспорт потенциалини ошириш давлат аграр сиёсатининг устувор йўналишларидан бири ҳисобланади. Мақола аграр ишлаб чиқарувчиларнинг рақобатбардошлигини оширишдаги муаммоларга қаратилган.

Калит сўзлар: маркетинг, мева-сабзавотлар бозори, мева-сабзавот маҳсулотлари, экспорт, экспорт потенциали, рақобат, қишлоқ хўжалиги

Вопросы развития экспорта плодоовощной продукции

Камолиддин Сирожиддинов,

кандидат экономических наук,

доцент Наманганского государственного университета

Аннотация: необходимость наращивания экспортного потенциала сельхозпроизводителей является приоритетным направлением аграрной политики государства. Статья посвящена проблемам повышения конкурентоспособности аграрных производителей.

Ключевые слова: маркетинг, рынок плодоовощей, плодоовощная продукция, экспорт, экспортный потенциал, конкуренция, сельское хозяйство.

Issues of fruit and vegetable export development

Kamoliddin Sirojiddinov,

PhD (in Economic),

Associate Professor of Namangan State University

Abstract: increasing the export potential of agricultural producers is one of the priorities of state agricultural policy. The article focuses on the challenges of increasing the competitiveness of agricultural producers.

Keywords: marketing, fruit and vegetable market, fruit and vegetable products, export, export potential, competition, agriculture.